

Strategie firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych – instrumenty polityki gospodarczej

*Marian Gorynia, Małgorzata Bartosik-Purgat,
Barbara Jankowska, Radosław Owczarzak*

Wstęp

W niniejszym artykule autorzy relacjonują jeden z kilku obszarów wyników uzyskanych w efekcie realizacji projektu badawczego KBN^{*}). Przed przystąpieniem do zreferowania osiągniętych wyników warto w kilku zdaniach przedstawić istotę projektu.

Punkt ciężkości zainteresowań omawianego projektu badawczego stanowiły procesy konfrontacji strategii polskich firm lokalnych i firm zagranicznych wchodzących do Polski w różnych formach, ze zwróceniem szczególnej uwagi na zagraniczne inwestycje bezpośrednie. Akcent położono na strategię firm lokalnych. Główne zadania badawcze sprowadzały się do udzielenia odpowiedzi na trzy pytania:

- jakie strategie firmy lokalne mogą realizować w obliczu ekspansji firm zagranicznych,
- jakie strategie realizują,
- jakie strategie powinny realizować?

Odpowiedzi na pierwsze pytanie dotyczące możliwych strategii służyły badania literaturowe, które miały wskazać i zrekonstruować na potrzeby niniejszego projektu podstawy teoretyczne takich strategii. Innymi słowy, chodziło o identyfikację i odtworzenie założeń tych teorii ekonomicznych, które zajmują stanowisko w interesującej nas sprawie oraz wyciągnięcie z nich możliwych wniosków. W grę wchodziły tutaj następujące zagadnienia:

- ujęcie internacjonalizacji i globalizacji we współczesnych teoriach przedsiębiorstwa,
- zachowania firm lokalnych a motywy i formy zagranicznych inwestycji bezpośrednich,
- zachowania firm lokalnych a konkurencja wewnątrz branży,
- zachowania firm lokalnych a różnice kulturowe i osobliwości zachowań inwestorów zagranicznych,
- typy zachowań firm lokalnych wobec inwestorów zagranicznych.

Odpowiedzi na drugie pytanie służyły badania empiryczne adresowane do firm polskich (lokalnych), które stanęły wobec wyzwań związanych z przyjęciem, a więc wyborem i realizacją określonych strategii

w stosunku do strategii ekspansji firm zagranicznych na rynku polskim.

Badania empiryczne objęły:

- badania ankietowe 77 firm polskich należących do trzech branż: budowlanej, motoryzacyjnej oraz spożywczej,
- przygotowanie 3 studiów przypadku – 3 firmy polskie.

Odpowiedź na ostatnie, trzecie pytanie została udzielona na podstawie wniosków wynikających z przeprowadzonych badań empirycznych oraz w nawiązaniu do zaleceń wynikających ze współczesnych teorii przedsiębiorstwa oraz współczesnych doktryn i teorii polityki gospodarczej.

Wśród uzyskanych wyników należy zwrócić uwagę na kwestie polityki gospodarczej. Interesującym, a jednocześnie często niedocenianym aspektem polityki gospodarczej jest kwestia jej postrzegania przez adresatów tej polityki, czyli przez przedsiębiorstwa oraz kwestia oczekiwań formułowanych pod adresem polityki gospodarczej przez firmy. Niżej zaprezentowane są wyniki badania empirycznego przeprowadzonego w ramach przywołanego projektu badawczego KBN.

Charakterystyka badania empirycznego

Badanie empiryczne, dotyczące strategii firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych, zostało przeprowadzone w pierwszej połowie 2004 roku wśród polskich przedsiębiorstw z branży spożywczej, budowlanej oraz motoryzacyjnej. Badane firmy w większości mają swoje siedziby w województwach: wielkopolskim, zachodniopomorskim oraz pomorskim. Głównym kryterium doboru jednostek do próby było pochodzenie kapitału, które miało znaczący wpływ na realizację zamierzonego celu, a także wyrażenie zgody na chęć uczestnictwa w badaniu (z tego wynika także metoda doboru próby).

Przy doborze przedsiębiorstw w badaniu wykorzystano najbardziej typowy przypadek nielosowego doboru próby – dobór celowy, który polegał na dość formalnym i subiektywnym wyborze jednostek do pró-

by, w nadziei uzyskania najszerszych i najpełniejszych informacji. Z zastosowanej metody doboru próby wynikają konsekwencje związane z interpretacją uzyskanych rezultatów. Wielkość (77 firm) oraz metoda doboru próby świadczą o jej małej reprezentatywności. Wyniki badania nie mogą być zatem uogólniane dla całej populacji, lecz charakteryzują one jedynie sytuację w badanej grupie przedsiębiorstw. Największą grupę stanowiły firmy należące do branży budowlanej (40,26%), następnie spożywczej (31,17%) i motoryzacyjnej (28,57%). Pod względem wielkości zatrudnienia większość próby należy do grupy małych i średnich przedsiębiorstw.

Największy odsetek (85,71%) w badanej próbie stanowią przedsiębiorstwa prywatne bez udziału kapitału publicznego. W grupie przedsiębiorstw z branży spożywczej nie znalazła się żadna firma ze 100-proc. udziałem kapitału publicznego w strukturze właścicielskiej, a trzy firmy wskazały na znacznie mniejszy jego odsetek. W branżach budowlanej oraz motoryzacyjnej w sze-

ściu badanych jednostkach (po trzy w każdej branży) wskazano 100-proc. udział kapitału publicznego.

Badana grupa przedsiębiorstw to przede wszystkim przedsiębiorstwa polskie, ze 100-proc. udziałem kapitału polskiego w strukturze własnościowej. Polskie firmy stanowią 92,2% całej grupy. Nie jest to jednak w żadnym razie odzwierciedlenie sytuacji panującej na rynku polskim. Głównym celem projektu było bowiem zbadanie zachowań polskich firm wobec ekspansji inwestorów zagranicznych, stąd do próby zostały dobrane w większości przedsiębiorstwa polskiego pochodzenia. Znalazło się w niej także pięć firm z większościowym udziałem kapitału zagranicznego istniejących w statystykach jeszcze niedawno jako firmy polskie. Jednak przedsiębiorstwa te znalazły inwestorów zagranicznych, którzy wnieśli w strukturę własnościową obcy kapitał. Obecnie funkcjonują one na rynku już jako firmy zagraniczne.

Ze względu na to, że jednostki próby to przedsiębiorstwa reprezentowane przez przedstawicieli wyż-

Tab. 1. Przydatność i realizacja działań z zakresu polityki gospodarczej dla trzech badanych branż łącznie

Skala ocen przydatności:
0 – metoda niewłaściwa
1 – metoda mało przydatna
2 – metoda przydatna
3 – metoda bardzo przydatna
4 – metoda niezbędna

Skala ocen realizacji:
0 – całkowity brak realizacji
1 – słaba realizacja
2 – średnia realizacja
3 – dobra realizacja
4 – bardzo dobra realizacja

LW – liczba wskazań

ŚR – średnia arytmetyczna

SDV – odchylenie standardowe

Działania z zakresu polityki gospodarczej	Przydatność			Realizacja		
	LW	ŚR	SDV	LW	ŚR	SDV
● Obniżenie stóp procentowych kredytów na cele inwestycyjne	76	3,21	0,82	75	1,31	0,88
● Zwiększenie dostępności kredytów na cele inwestycyjne	76	3,24	0,83	75	1,31	0,79
● Wspieranie edukacji i szkoleń	76	2,64	0,87	75	1,23	0,76
● Obniżenie stóp podatku dochodowego	76	3,24	0,78	75	1,31	0,91
● Wspieranie małych i średnich firm	76	3,17	0,89	75	1,12	0,84
● Tworzenie płaszczyzn (stowarzyszenia, zrzeszenia) wymiany wiedzy, informacji i doświadczeń pomiędzy firmami polskimi i zagranicznymi	75	2,32	1,03	74	1,15	0,81
● Zagraniczna polityka handlowa mająca na celu likwidację administracyjno-prawnych barier dostępu do rynków zagranicznych	74	2,76	1,03	72	1,11	0,83
● Ubezpieczenie kontraktów eksportowych	73	2,63	1,05	71	1,38	1,06
● Dofinansowanie kredytów eksportowych	70	2,59	1,03	69	1,16	1,02
● Tworzenie instytucji doradztwa eksportowego	73	2,32	1,04	73	1,19	0,86
● Tworzenie instytucji informacji rynkowej	75	2,44	0,96	74	1,27	0,85
● Sprzyjanie napływowi zagranicznych inwestycji bezpośrednich	74	2,39	1,19	71	1,24	0,85
● Przyspieszenie rozwoju infrastruktury	76	3,08	0,89	74	1,14	0,78
● Interwencja w pojedynczych firmach	73	1,16	1,11	73	0,81	0,70
● Wykorzystanie wszelkich możliwych środków ochrony firm polskich w obliczu presji konkurencyjnej firm zagranicznych	74	2,12	1,38	74	0,88	0,68
● Selektywna polityka przemysłowa (popieranie wybranych branż)	74	1,46	1,22	74	1,09	0,95

Tab. 2. Przydatność i realizacja działań z zakresu polityki gospodarczej w ocenie badanych przedsiębiorstw branży spożywczej

Działania z zakresu polityki gospodarczej	Przydatność			Realizacja		
	LW	ŚR	SDV	LW	ŚR	SDV
● Obniżenie stóp procentowych kredytów na cele inwestycyjne	24	3,21	1,10	24	1,42	0,93
● Zwiększenie dostępności kredytów na cele inwestycyjne	24	3,33	1,01	24	1,29	0,91
● Wspieranie edukacji i szkoleń	24	3,00	0,98	24	0,88	0,68
● Obniżenie stóp podatku dochodowego	24	3,38	0,97	24	1,17	1,09
● Wspieranie małych i średnich firm	24	3,21	1,10	24	1,04	0,62
● Tworzenie płaszczyzn (stowarzyszenia, zrzeszenia) wymiany wiedzy, informacji i doświadczeń pomiędzy firmami polskimi i zagranicznymi	24	2,33	1,27	24	1,00	0,72
● Zagraniczna polityka handlowa mająca na celu likwidację administracyjno-prawnych barier dostępu do rynków zagranicznych	24	2,88	1,19	23	0,96	0,77
● Ubezpieczenie kontraktów eksportowych	23	2,48	1,34	22	1,09	0,92
● Dofinansowanie kredytów eksportowych	22	2,45	1,44	21	0,95	1,02
● Tworzenie instytucji doradztwa eksportowego	23	2,13	1,18	24	1,21	0,88
● Tworzenie instytucji informacji rynkowej	24	2,29	1,16	24	1,25	0,94
● Sprzyjanie napływowi zagranicznych inwestycji bezpośrednich	23	2,09	1,41	22	1,41	0,96
● Przyspieszenie rozwoju infrastruktury	24	3,21	0,93	24	1,17	0,82
● Interwencja w pojedynczych firmach	23	1,26	1,14	23	0,87	0,81
● Wykorzystanie wszelkich możliwych środków ochrony firm polskich w obliczu presji konkurencyjnej firm zagranicznych	23	2,39	1,62	23	1,09	0,73
● Selektywna polityka przemysłowa (popieranie wybranych branż)	23	1,39	1,37	23	1,22	0,90

Tab. 3. Przydatność i realizacja działań z zakresu polityki gospodarczej w ocenie badanych przedsiębiorstw branży budowlanej

Działania z zakresu polityki gospodarczej	Przydatność			Realizacja		
	LW	ŚR	SDV	LW	ŚR	SDV
● Obniżenie stóp procentowych kredytów na cele inwestycyjne	31	3,32	0,65	30	1,20	0,71
● Zwiększenie dostępności kredytów na cele inwestycyjne	31	3,26	0,73	30	1,27	0,64
● Wspieranie edukacji i szkoleń	31	2,58	0,72	30	1,37	0,67
● Obniżenie stóp podatku dochodowego	31	3,26	0,73	30	1,20	0,81
● Wspieranie małych i średnich firm	31	3,39	0,67	30	0,93	0,64
● Tworzenie płaszczyzn (stowarzyszenia, zrzeszenia) wymiany wiedzy, informacji i doświadczeń pomiędzy firmami polskimi i zagranicznymi	30	2,43	0,73	29	1,21	0,73
● Zagraniczna polityka handlowa mająca na celu likwidację administracyjno-prawnych barier dostępu do rynków zagranicznych	29	2,72	1,03	28	0,96	0,74
● Ubezpieczenie kontraktów eksportowych	29	2,72	0,92	28	1,11	0,83
● Dofinansowanie kredytów eksportowych	27	2,56	0,89	27	0,78	0,75
● Tworzenie instytucji doradztwa eksportowego	29	2,34	0,97	28	0,89	0,63
● Tworzenie instytucji informacji rynkowej	30	2,53	0,82	29	1,14	0,69
● Sprzyjanie napływowi zagranicznych inwestycji bezpośrednich	30	2,70	1,09	29	1,10	0,77
● Przyspieszenie rozwoju infrastruktury	31	3,26	0,86	29	0,97	0,63
● Interwencja w pojedynczych firmach	30	1,27	1,17	30	0,73	0,58
● Wykorzystanie wszelkich możliwych środków ochrony firm polskich w obliczu presji konkurencyjnej firm zagranicznych	30	1,93	1,41	30	0,70	0,53
● Selektywna polityka przemysłowa (popieranie wybranych branż)	30	1,53	1,07	30	0,87	0,82

Tab. 4. Przydatność i realizacja działań z zakresu polityki gospodarczej w ocenie badanych przedsiębiorstw branży motoryzacyjnej

Działania z zakresu polityki gospodarczej	Przydatność			Realizacja		
	LW	ŚR	SDV	LW	ŚR	SDV
● Obniżenie stóp procentowych kredytów na cele inwestycyjne	21	3,05	0,67	21	1,33	1,06
● Zwiększenie dostępności kredytów na cele inwestycyjne	21	3,10	0,77	21	1,38	0,86
● Wspieranie edukacji i szkoleń	21	2,33	0,86	21	1,43	0,87
● Obniżenie stóp podatku dochodowego	21	3,05	0,59	21	1,62	0,80
● Wspieranie małych i średnich firm	21	2,81	0,81	21	1,48	1,17
● Tworzenie płaszczyzn (stowarzyszenia, zrzeszenia) wymiany wiedzy, informacji i doświadczeń pomiędzy firmami polskimi i zagranicznymi	21	2,14	1,11	21	1,24	1,00
● Zagraniczna polityka handlowa mająca na celu likwidację administracyjno-prawnych barier dostępu do rynków zagranicznych	21	2,67	0,86	21	1,48	0,93
● Ubezpieczenie kontraktów eksportowych	21	2,67	0,86	21	2,05	1,20
● Dofinansowanie kredytów eksportowych	21	2,76	0,62	21	1,86	1,01
● Tworzenie instytucji doradztwa eksportowego	21	2,48	0,98	21	1,57	0,98
● Tworzenie instytucji informacji rynkowej	21	2,48	0,93	21	1,48	0,93
● Sprzyjanie napływowi zagranicznych inwestycji bezpośrednich	21	2,29	1,01	20	1,25	0,85
● Przyspieszenie rozwoju infrastruktury	21	2,67	0,80	21	1,33	0,91
● Interwencja w pojedynczych firmach	20	0,90	0,97	20	0,85	0,75
● Wykorzystanie wszelkich możliwych środków ochrony firm polskich w obliczu presji konkurencyjnej firm zagranicznych	21	2,10	1,04	21	0,90	0,77
● Selektywna polityka przemysłowa (popieranie wybranych branż)	21	1,43	1,29	21	1,29	1,15

sze go kierownictwa (podmioty badania), w badaniu zastosowano metodę pogłębionego wywiadu indywidualnego, przy wykorzystaniu kwestionariusza stanowiącego podstawowe narzędzie badawcze podczas rozmowy.

Instrumenty polityki gospodarczej – punkt widzenia przedsiębiorstw

Główną przesłanką polityki gospodarczej państwa powinno być wypracowywanie odpowiednich warunków do rozwoju podmiotów gospodarczych działających na terenie danego kraju. Ich dobry rozwój oraz wzrost liczby nowych przedsiębiorstw świadczy o dobrym klimacie inwestycyjnym w danym kraju, który zazwyczaj „przyciąga” nowe jednostki, zarówno te z kraju, jak i z zagranicy.

Państwo ma do dyspozycji wiele instrumentów pomagających w osiąganiu powyższych celów gospodarczych. Ocena przydatności niektórych z nich oraz realizacji dokonana przez wszystkie firmy należące do próby została przedstawiona w tabeli 1.

Większość działań z zakresu polityki gospodarczej państwa uzyskiwała dobre lub bardzo dobre oceny pod względem ich przydatności. Najwyżej oceniono działania m.in. zmierzające w kierunku obniżenia stóp procentowych kredytów na cele inwestycyjne; zwiększenia dostępności tych kredytów; obniżenia stóp podatku dochodowego; wspierania małych i średnich firm oraz przyspieszenia rozwoju infrastruktury. Z kolei najniższą ocenę pod względem przydatności wskazano przy działaniu polegającym na interweniowaniu

państwa w pojedynczych firmach oraz selektywnej polityce przemysłowej polegającej na popieraniu wybranych branż. Podobne zapotrzebowania na poszczególne działania państwa obserwowane są we wszystkich badanych branżach: budowlanej, motoryzacyjnej oraz spożywczej. Przedstawiają to wyniki badań dotyczące poszczególnych branż (por. tabele od 2 do 4).

Wysoka ocena przydatności instrumentów polityki gospodarczej nie jest równoznaczna z wysoką oceną stopnia praktycznej realizacji tych działań. Niestety ta druga została oceniona na dość niskim poziomie (przedział pomiędzy niskim i średnim stopniem realizacji) we wszystkich badanych branżach.

Omówione powyżej wyniki przedstawiają obraz sytuacji polskiego rynku w zakresie wsparcia rozwoju podmiotów gospodarczych przez państwo. Niestety nie jest to obraz przedstawiony w kolorowych barwach. Mimo że przydatność wielu działań i zadań uzyskała relatywnie wysokie oceny, to w odniesieniu do ich zastosowania w praktyce poziom oceny jest bardzo niekorzystny.

Zestawienie wyników badania z 2004 roku z badaniami nad przydatnością i realizacją środków polityki gospodarczej prowadzonymi w latach: 1993, 1995 i 2000 (por. [1 s. 186 i następane i 2] wskazuje na duże podobieństwo obserwacji. I tak, w badaniach prowadzonych w 1993 r., jako trzy najbardziej przydatne metody pobudzania eksportu wskazywano: pomoc w dotarciu do informacji o rynkach, ulgi eksportowe i gwarancje kredytowe. W 1995 r. wśród najbardziej pożądaných metod pobudzania eksportu znalazły się: pomoc w pozyskaniu informacji o rynkach, likwidacja

administracyjno-prawnych barier dostępu do rynków zagranicznych przez zawieranie umów międzynarodowych oraz prowadzenie doradztwa eksportowego. Ocena realizacji postulowanych działań była również bardzo niska.

W tych wcześniejszych badaniach pytano także o znaczenie barier instytucjonalnych dla procesu przystosowywania się przedsiębiorstw do warunków gospodarki rynkowej. Barierami o największym znaczeniu w roku 1993 okazały się: niestabilność prawa, nieegzekwowanie przepisów prawa, niesprawność sądownictwa, przestarzałe prawo, niesprawny system bankowy, niesprawna telekomunikacja, niesprawna informacja, niesprawny rynek kapitałowy, niekompetentna administracja, brak zaufania do partnerów gospodarczych. W 1995 roku ocenę wyraźnie przekraczającą średni poziom przyznano już tylko niestabilności prawa oraz niesprawnemu rynkowi kapitałowemu. W badaniach z lat: 1993 i 1995 pytano także o najważniejszy zakres ingerencji rządu w działalność gospodarczą. W 1993 roku 64,4% badanych opowiedziało się za zasadnością prowadzenia przez rząd zróżnicowanej branżowo, selektywnej polityki przemysłowej. W roku 1995 odsetek zwolenników takiej polityki zmniejszył się o około 5%. Bardzo mały odsetek respondentów popierał bezpośrednią interwencję w firmach (5,2% i 3,4%). Zauważalnie wzrosło natomiast poparcie dla polityki liberalnej, ograniczającej działania władz gospodarczych do wykorzystania instrumentów o charakterze makroekonomicznym (29,8% i 37,3% zwolenników odpowiednio w 1993 i 1995 roku).

W badaniach z roku 2000 (por. [1 s. 136–137]), w kategorii najbardziej przydatnych środków polityki gospodarczej w odniesieniu do zmniejszania luki konkurencyjnej najwyższe oceny uzyskały: reforma podatkowa, potrzeba szybkiego rozwoju infrastruktury, wspieranie tworzenia i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, zwiększenie elastyczności rynku pracy, budowanie systemów informacji o rynkach, prywatyzacja, edukacja i szkolenia. Podobnie jak to było w badaniach wcześniejszych, ankietowani menedżerowie z rezerwą odnieśli się do interwencji państwa w pojedynczych firmach oraz do prowadzenia selek-

tywnej polityki przemysłowej. Ocena realizacji tych i innych zadań polityki gospodarczej, o które pytano, wypadła także znacznie poniżej oczekiwań.

Wnioski

Zarówno wyniki uzyskane w roku 2004, jak i analiza wcześniejszych badań opinii polskich przedsiębiorstw na temat instrumentów polityki gospodarczej prowadzi do wniosku, że w okresie transformacji postrzeganie polityki przez firmy prawie się nie zmienia. Niezmiennie mamy do czynienia z dużymi oczekiwaniami i niskim stopniem ich zaspokojenia. Na przestrzeni tych lat zauważyć można jednak konsekwentny spadek poparcia dla bezpośrednich interwencji w pojedynczych firmach, selektywnej polityki przemysłowej oraz polityki ochrony przed konkurencją firm zagranicznych. Pozostaje mieć nadzieję, że umacnianie się liberalnego punktu widzenia na rolę władz gospodarczych stanie się przesłanką do zmniejszenia liczby zadań stawianych przed polityką gospodarczą i w konsekwencji większej koncentracji wysiłków i zasobów na realizacji priorytetowych zadań z zakresu uporządkowania sfery instytucjonalnej i rozwoju infrastruktury.

prof. dr hab. Marian Gorynia
dr Małgorzata Bartosik-Purgat,
dr Barbara Jankowska, dr Radosław Owczarzak
Katedra Handlu Międzynarodowego
Akademia Ekonomiczna w Poznaniu

*) Opracowanie powstało w ramach realizacji projektu badawczego Komitetu Badań Naukowych pt. *Strategie firm polskich wobec ekspansji inwestorów zagranicznych* (nr 2 H02D 011 24).

BIBLIOGRAFIA

- [1] GORYNIA M. [2000], *Zachowania przedsiębiorstw w okresie transformacji. Mikroekonomia przejścia*, Poznań, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.
[2] *Luka konkurencyjna na poziomie przedsiębiorstwa a przystąpienie Polski do Unii Europejskiej* [2002], M. GORYNIA (red.), Poznań, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu.